

ADÉLA DRDOVÁ / 9. 6. 2023

Film jako politická zbraň. Rozhovor s Rodrigem Moralesem (II)

Snímek *Odvaha lidu* bolivijského filmového režiséra Jorgeho Sanjinése (*1936) přímo reaguje na politicky motivovaný masakr horníků v bolivijských cínových dolech v červnu 1967. Sanjinés, zásadní postava bolivijského politického filmu a zakladatel skupiny Ukamau, využívá techniku hraného dokumentu pro detailní rekonstrukci masakru a okolností, které k němu vedly.

Filmař a pedagog Rodrigo Morales v rozhovoru reflektuje politickou situaci v Bolívii, v jejímž kontextu film *Odvaha lidu* vznikl, popisuje Sanjinésův způsob práce s neherci a také komentuje současnou podobu bolivijské kinematografie.

Promítání filmu *Odvaha lidu* se spolu s úvodem Rodriga Moralese uskuteční v kině Ponrepo v pondělí 12. 6. 2023 v 18:00 hodin.

Proč jsi z bolivijské kinematografie vybral pro projekci právě film *Odvaha lidu* Jorgeho Sanjinése?

Odvaha lidu je pro mě snímkem, ve kterém se spojují dvě otázky – jednak angažovanost autora a jednak de facto univerzální téma neustálého boje za svobodu. Ve střední Evropě, v Praze nebo Brně, máme pocit, že žijeme svobodně a že nás nic neohrožuje (až na válku, která je několik stovek kilometrů od nás). Sanjinés nám umožnil nahlédnout velmi složitou realitu šedesátých let – masakr pracovníků dolu Siglo XX v Bolívii. Je to situace, která se neustále opakuje, a nejen v Bolívii. Při posledním převratu v roce 2019, kdy si prezidentka Áñezová neústavně uzurpovala moc v zemi, docházelo k podobným masakrům na lokalitách Senkata a Sacaba. Bylo zabito přes třicet lidí a zraněno několik desítek až stovek civilistů. Jako přes kopírák

ze Sanjinésova filmu!

Setkal ses někdy se Sanjinésem osobně?

Potkal jsem ho kolem roku 2006 v La Pazu. Byla to jen krátká akademická návštěva a neměli jsme příležitost probrat všechny aspekty filmu. Nicméně jsem měl možnost mluvit se scenáristou snímku Oscarem Soriou. Vysvětlil mi, že se snažili vytvořit hybridní žánr mezi dokumentem a hraným filmem, který se důsledně snaží plnit roli dokumentárního snímku a věrně zachytit fakta. *Odvaha lidu* obsahuje rozhovory, svědectví a historický výzkum. Hlavním producentem filmu byla Radiotelevisione Italiana (RAI), takže Sanjinés měl dostatek prostředků pro realizaci snímku. Nečelil ani politickým překážkám, protože tehdejší prezident generál Juan José Torres stál na straně demokratizačního procesu.

Takže při distribuci zpočátku nečelili žádným potížím?

V roce 1971 nastoupila diktatura v čele s plukovníkem Hugem Banzerem (byl to potomek Němců, kteří emigrovali do Jižní Ameriky). Ustanovil v zemi diktaturu využívající nejkrutější metody represe a do práce represivních složek Banzer zapojil i několik bývalých nacistů včetně Klause Barbieho a dalších mezinárodních poradců. Z těchto důvodů musela být distribuce v Bolívii téměř o desetiletí odložena.

Dostal se snímek nakonec k „cílové divácké skupině“ – tedy dělníkům nebo horníkům?

Ano, ale netrvalo to dlouho, protože v roce 1979 přišel další převrat, o rok později další. Bolívie se demokratizovala až v roce 1982. Pro distribuci filmů nebylo mnoho prostoru. Snímky, které mohly být poměrně dobře známé festivalovému publiku, v Bolívii až tak rozšířené nebyly.

Objevují se ve filmu pouze neherci?

Všichni byli neherci, Sanjinés a jeho skupina Ukamau rozlišovali mezi *actores históricos* (historickými herci) a *actores naturales* (přirozenými herci). Rozdíl byl v tom, že *actores naturales* byli neherci, jejichž rodiny v době masakru nežily v dolech, ale problém chápali díky své třídní příslušnosti. A potom zde byli přeživší masakru a příbuzní padlých lidí, které skupina Ukamau nazývala *actores históricos*. Můžeme tedy

říct, že rekonstrukce událostí proběhla v rámci hraného filmu s velkou mírou přesnosti. Nicméně Oscar Soria uvedl, že když v roce 1970 přijeli do dolů v džípech COMIBOL, což byla státní těžební společnost, místní je přivítali kameny. Horníci si mysleli, že filmaři jsou spojení s bývalou diktaturou – zástupci lidí zodpovědných za masakr. Stálo strašně moc úsilí, aby pochopili Sanjinésův záměr. Kromě toho, že jde o snímek paměti, je to také komunitní film. To znamená, že všichni aktéři pochopili historickou a politickou důležitost vzniku tohoto díla.

Sanjinés také vnímá film jako aktivizační prostředek...

Pro Sanjinése je film zbraní. Odlišuje klasický narativní film, tzv. *cine convencional*, a film, který dělá především pro Bolívii – i když většinou kvůli politické perzekuci je nakonec více distribuován v zahraničí. A koncept *cine revolucionario* pro něj znamená to, že celý film nakonec slouží jako zbraň ve službách společenské proměny. Sanjinés prošel velice komplikovaným myšlenkovým vývojem: Jeho rodina byla dobře situovaná a spojená s hnutími jako FSB (Falange Socialista Boliviana), což byla do určité míry paralela nacionálního socialismu. Nejprve tedy koketoval s ultrapravicovým hnutím, ale potom se dostal do struktur bolivijského kinematografického institutu (ICB), kde začal uskutečňovat první projekty dokumentárního a propagačního rázu. A to pro něj bylo rozhodující. Zde se dal dohromady se scenáristou Oscarem Soriou a vytvořili film, který poukázal na případ diskriminace – nejenom rasové, ale i generové – vůči znásilněné indiánské ženě. Tento snímek z roku 1966 se jmenuje *Ukamau* (což znamená „tak to je“). Přestože film získal ocenění, generál René Barrientos z něj byl znechucen a vyhodil všechny pracovníky ICB včetně Sorii, Sanjinése a dalších – a celý institut tím pádem zrušil. Ten samý Barrientos byl pak zodpovědný i za masakr z roku 1967, který vidíme v *Odvaze lidu*.

Jak moc a v jaké podobě se v současné bolivijské kinematografii objevují témata Sanjinésových filmů, jako jsou rasismus a politika, případně jak se současný film vztahuje k dějinám Bolívie?

V určitém období svého života jsem si myslel, že film v Bolívii nemůže přežít, protože tam není dostatek diváků, tedy lidí, kteří mají peníze, aby si zaplatili vstupenku do kina. Nicméně kinematografie přežívá za pomoci drobných půjček, ale přeci jen půjček – takže se místní filmaři stále více a více zadlužují. Stále se objevují otázky sociální

spravedlnosti a diskriminace, a to i v televizní tvorbě. Je to prakticky taková konstanta v celých dějinách bolivijské kinematografie.